

بررسی میزان توجه به تعاملات خانوادگی در کتب درسی دوره ی متوسطه

مجتبی ملک زادگان^۱

^۱ کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان توجه به تعاملات خانوادگی در کتب درسی دوره متوسطه می باشد. به همین منظور از بین کتابهای متوسطه کتاب هایی که بیشتر به تعاملات خانوادگی اشاره شده بود بررسی گردید که کتاب های مورد نظر کتاب های (دین و زندگی اول دبیرستان-دوم-سوم-پیش دانشگاهی-اجتماعی اول دبیرستان و جامعه شناسی دوم دبیرستان) برای نمونه از جامعه ی آماری که کل کتاب های دوره ی متوسطه بود انتخاب گردید. روش نمونه گیری هدفمند انتخاب گردیده است. ابزارگردآوری اطلاعات بدین صورت بود که در کتب درسی متوسطه میزان توجه به نقش مرد، زن، فرزندان و همچنین زن و مرد به صورت مشترک به صورت فراوانی و درصد بررسی گردید که نتایج حاصل از آن به نقش مرد بیشتر از بقیه ی نقش ها توجه شده است. و سپس به ترتیب به نقش زن در خانواده و در آخر نیز به نقش فرزندان و همچنین به نقش مشترک زن و مرد در خانواده به یک اندازه توجه کرده است.

واژه های کلیدی: تعاملات خانوادگی، کتب درسی، دوره متوسطه.

مقدمه

خانواده یکی از نظام های اولیه جوامع بشری است که با وجود تحولات اساسی، در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده است. و هنوز هم در همه جوامع اهمیت اساسی دارد. (پرویزی، ۱۳۸۸، ص ۶۰). تعاملات خانواده روابطی است که در درون زیر سیستم های حاصل از اعضای خانواده و در بین آنها اتفاق می افتد یعنی روابطی که بین زن و شوهر، والدین و کودکان و بین خود کودکان برقرار می شود. در عین حال این تعبیر به تعاملات خارج از محیط خانواده از قبیل روابطی که بین کودکان و پدر بزرگ ها و مادر بزرگ هایشان برقرار می گردد یا روابطی که بین پدر و همکارانش وجود دارد نیز اشاره دارد. تعاملات یاد شده در درون و بین این زیر سیستم ها در رشد و رفتار کودکان تاثیر قابل ملاحظه ای دارد. سایر جنبه های تعامل خانوادگی که در رشد رفتار کودکان تاثیر قابل ملاحظه ای دارد عبارتند از به هم پیوستگی، انطباق پذیری و ارتباط. دو قطب نهایی به هم پیوستگی عبارتند از در برگرفتن (حمایت کردن) و رها کردن. خانواده های دربرگیرنده (حامی) در بین زیر سیستم های خود مرزهای ضعیفی دارند و به همین خاطر نسبت به کودکان حفاظت بیش از حد اعمال می کنند در حالی که مرزهای بین زیر سیستم های خانواده های رها کننده صلب و سخت است و اعضای خانواده کمتر مراقب یکدیگرند از این رو کودکان در این گونه خانواده ها معمولا مورد غفلت قرار می گیرند. عملکرد خانواده های سالم جایی بین این دو واحد است به طوری که کودکان ضمن این که تا حد مکن تشویق به استقلال می شوند احساس می کنند که مورد مراقبت نیز هستند. انطباق پذیری به معنی توانایی خانواده برای تغییر پاسخ به رویدادهاست. هرچه اعضای خانواده منعطف تر باشند در انطباق با زندگی همراه با کودکی که دارای مشکلات بهداشت روانی است با مشکلات بیشتری روبرو می شوند. در خانواده های سالم جو خانواده مشوق ابراز آزادانه نظریات و احساسات است در مقابل خانواده ای که ارتباطات در آن ضعیف است مواردی از امور پنهان و حل نشده مشاهده می شود که مربوط به خانواده های ناسالم است.

در این پژوهش سعی شده است که کتب دوره ی متوسطه را تجزیه و تحلیل کنیم و بررسی کنیم که کتب دوره ی متوسطه تا چه اندازه به تعاملات خانوادگی که شامل نقشهای (مرد-زن-فرزندان-زن و مرد کنارهم (والدین)) و کلمه و تصاویر (مرد-زن-فرزندان-والدین) توجه کرده است و سپس فراوانی و درصد هر یک محاسبه گردیده است و در نهایت به میزان توجه به هر کدام از آنها بحث شده است.

هدف اصلی:

بررسی میزان توجه به تعاملات خانوادگی در کتب درسی دوره متوسطه

سوالات تحقیق

- ۱- میزان توجه کتب درسی دوره متوسطه به نقش، کلمه ، و تصویر مرد چقدر است؟
- ۲- میزان توجه کتب درسی دوره متوسطه به نقش، کلمه ، و تصویر زن چقدر است؟
- ۳- میزان توجه کتب درسی دوره متوسطه به نقش، کلمه ، و تصویر فرزندان چقدر است؟
- ۴- میزان توجه کتب درسی دوره متوسطه به نقش ، کلمه ، و تصویر زن و مرد با هم (والدین) چقدر است؟

پیشینه تحقیق

دکتر سیف ا... سیف اللهی، مریم ابراهیمی مقاله ای تحت عنوان نقش و منزلت زن در کتابهای درسی فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران (۱۳۸۶ ه.ش) انجام داد. کتابهای مورد بررسی در این مقاله شامل موارد زیر بود:

۱- کتابهای فارسی دوره ابتدایی شامل ۵ کتاب؛

۲- کتابهای فارسی دوره راهنمایی شامل ۳ کتاب؛

۳- کتابهای ادبیات فارسی عمومی دوره متوسطه شامل ۳ کتاب

نتایج حاصل از مقاله در ۳ جدول زیر نشان داده شده است:

جدول شماره ۱: فراوانی و درصد فراوانی اسامی زنان و مردان در کتاب های فارسی مقاطع سه گانه

	مؤلفان		مشاهیر		مقدسان		شاعران ونویسندگان		اسامی خاص		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مرد	۶۴	۲/۱۱	۷۴۵	۲۴/۵۹	۲۷۶	۹/۱۱	۲۶۸	۸/۸۴	۱۱۹۱	۳۹/۳۱	۲۵۴۴	۸۳/۹۸
زن	۲۴	۷/۹	۳۷	۱/۲۲	۱۷	۵/۶	۸۲	۲/۷۰	۳۲۵	۱۰/۷۲	۴۸۵	۱۶/۰۱
کل	۸۸	۲/۹	۷۸۲	۲۵/۸۱	۲۹۳	۹/۶۴	۳۵۰	۱۱/۵۵	۱۵۱۶	۵۰/۰۴	۳۰۲۹	۱۰۰

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی تصاویر زنان و مردان در کتاب های فارسی مقاطع سه گانه

	مشاهیر		مقدسین		عمومی		نقاش کلی		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مرد	۱۲۰	۱۰/۲۷	۸	۶۸	۶۰۶	۵۱/۸۸	۱۵۰	۱۲/۸۴	۸۸۴	۷۵/۶۸
زن	۲	۱/۱۷	۰	۰	۲۰۵	۱۷/۵۵	۷۷	۶/۵۹	۲۸۴	۲۴/۳۱
کل	۱۲۲	۱۰/۴۴	۸	۶۸	۸۱۱	۶۹/۴۳	۲۷۷	۱۹/۴۳	۱۱۶۸	۱۰۰

جدول شماره ۳: فراوانی و درصد فراوانی واژه های جنسیتی در کتاب های فارسی مقاطع سه گانه

	نسبتی		لقاب		شغلی		اشیا		اسامی عام		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مرد	۴۷۹	۲۵/۷۶	۴۱۴	۲۲/۲۷	۴۸	۲/۵۸	۱۳	۱/۶۹۹	۴۴۷	۲۴/۰۴	۱۴۰۱	۷۵/۳۶
زن	۱۳۴	۷/۲	۶	۳۲	۹	۱/۴۸	۲۸	۱/۵	۲۸۱	۱۵/۱۱	۴۵۸	۲۴/۶۳
کل	۶۱۳	۳۲/۹۷	۴۲۰	۲۲/۵۹	۵۷	۳/۰۶	۴۱	۲/۲	۷۲۸	۳۹/۱۶	۱۸۵۹	۱۰۰

خلاصه و جمع بندی دست آوردها و یافته ها

در بررسی که بر روی کتابهای درسی فارسی مدارس ایران چاپ سال تحصیلی ۱۳۸۴-۸۵

در رابطه با نقش و منزلت اجتماعی زن صورت گرفت، نتایج ذیل حاصل شده است:

- از لحاظ کمی، چه در تصاویر کتاب ها و چه در متن ها، به زنان کمتر از مردان توجه شده است.

در تمام کتاب ها، به خصوص کتاب های دوره راهنمایی و دبیرستان، نقش مردان از لحاظ کمی، برتر از زنان است. این چیرگی در نمایش، فزون تر محوری مردان نسبت به زنان، در ویژگی های شخصیتی، حرفه ها و نقش هایی که برای هر دو دسته در نظر گرفته شده، چشمگیر و کاملاً نمایان است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر به روش تحلیل محتوا انجام گرفته شده است. چون این روش در پژوهش های علوم رفتاری به ویژه روانشناسی و علوم تربیتی برای بررسی های مربوط به محتوای کتابهای درسی به کار برده می شود و برای بررسی محتوای آشکار پیامهای موجود در یک متن می توان از روش تحلیل محتوا استفاده کرد (بازرگان، حجازی، سرمد، ۱۳۹۰، ص ۱۳۲) بدین صورت که نقش های مرد وزن و فرزندان و نقش های مشترک زن و مرد را شناسایی کرده و سپس فراوانی هر یک از آنها در کتب درسی متوسطه را با شمارش تعداد فراوانی آنها انجام شده است.

جامعه آماری:

با توجه به تعریف، یک جامعه آماری عبارت است از مجموعه ای از افراد یا واحدها که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند معمولاً در هر پژوهش، جامعه ی مورد بررسی یک جامعه آماری است که پژوهشگر مایل است درباره صفت (صفت ها) متغیر واحدهای آن به مطالعه بپردازد. (بازرگان، حجازی، سرمدی، ۱۳۹۰، ص ۱۷۶)

جامعه آماری مورد نظر تحقیق شامل تمامی کتب دوره متوسطه در سال ۱۳۹۶ که شامل (زبان - عربی - دین و زندگی - ریاضیات - فیزیک - شیمی - اقتصاد - فلسفه - اجتماعی - زیست - تاریخ) می باشد انتخاب گردیده است.

نمونه و روش نمونه گیری:

نمونه گروهی از اعضای یک جامعه ی تعریف شده است که اطلاعات مورد نیاز پژوهشی به کمک آن حاصل می شود. (دلاور، ۱۳۸۸، ص ۸۹)

نمونه مورد نظر در تحقیق ۴ کتاب دین و زندگی اول، دین و زندگی دوم، دین و زندگی سوم و دین و زندگی پیش دانشگاهی و کتب اجتماعی اول دبیرستان و جامعه شناسی دوم دبیرستان به عنوان نمونه در نظر گرفته شده است. به دلیل این که این کتابها به تعاملات خانوادگی اشاره شده است. در این پژوهش از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شده است. چون یکی از کاربردهای نمونه گیری هدفمند انتخاب نمونه از موارد خاص است پس بعضی از کتب درسی دوره متوسطه را به عنوان نمونه انتخاب شده است که به تعاملات خانوادگی پرداخته است. در نمونه گیری هدفمند پژوهشگر مواردی را انتخاب می کند که با توجه به هدف تحقیق اطلاعات جدیدی داشته باشد.

قلمرو تحقیق (مکانی، زمانی، موضوعی)

چار چوب مکانی تحقیق تمامی ادارات آموزش و پرورش و همچنین مدارس در دوره متوسطه می باشد. از نظر قلمرو زمانی نیز محتوای کتب درسی دوره متوسط در سال ۱۳۹۵ بررسی شده است. از نظر قلمرو موضوع: موضوعات مربوط به خانواده در کتب درسی دوره متوسطه می باشد که با استفاده از روش تحقیق تحلیل محتوا، کتب درسی دوره متوسطه از نظر توجه به تعاملات خانوادگی بررسی شده است.

کاربردهای پژوهش:

کاربرد در آموزش و پرورش: باعث می شود دفتر برنامه ریزی و تالیف کتابهای درسی متوجه شوند که در کتب درسی دوره متوسطه تا چه اندازه به تعاملات خانوادگی اشاره کرده است و همچنین درصدد تلاش بیشتری برای گنجاندن مطالب و محتویات بیشتری در مورد نقشهای مرد و زن و فرزندان در کتب درسی دوره متوسطه بپردازند.

ابزار اندازه گیری:

روایی و پایایی ابزار اندازه گیری

مفهوم روایی به این سوال پاسخ می دهد که ابزار اندازه گیری تا چه حد خصیصه مورد نظر را می سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه گیری نمی توان به دقت داده های حاصل از آن اطمینان داشت. (بازرگان، سرمدی، حجازی، ۱۳۹۰، ص ۱۷۰)

روایی: روش تعیین روایی تحلیل محتوای پژوهش حاضر نیز بدین صورت بود که برای انتخاب مؤلفه

ها و شاخصهای مفهوم تعاملات خانوادگی، که شامل (نقشهای زن-مرد-فرزندان-مشترک زن و مرد) از منابع مرتبط در دسترس استفاده شد؛ مثلاً، جوادی آملی (۱۳۶۹)، مکارم شیرازی (۱۳۷۳)، سالاری فر (۱۳۸۵) و...

پس از استفاده از منابع متعدد، مؤلفه ها و شاخصهای این پژوهش به تأیید تعدادی از مشاوران آموزش خانواده و کارشناسان آموزش خانواده رسید.

-اعتبار(پایایی): پایایی یکی از ویژگی های فنی ابزار اندازه گیری است. مفهوم یاد شده با این امر سرو کار دارد که ابزار اندازه گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی بدست می دهد. (بازرگان، سرمدی، حجازی، ۱۳۹۰ ص ۱۶۶) برای برآورد پایایی از سه ارزیاب خواسته شد تا مقوله های نقش، کلمه و تصویر مرد با توجه به تعاملات خانوادگی را بر اساس مؤلفه هایی که قبلاً تعریف شده بودند،

کدگذاری و پایایی فعالیتهای آنها را بررسی کنند. به عبارتی، پایایی ثبات طبقه بندی تعریف شده

بود، لذا ساده ترین راه تعیین پایایی کدگذارها و محاسبه ی ضریب پایایی به این صورت بود (دلور، ۱۳۸۳):

$$\text{تعداد واحدهایی که در یک طبقه کد گذاری شده اند} = \text{ضریب پایایی} \times \frac{\text{مجموع کل تعداد واحدهای کد گذاری شده}}{2}$$

از آنجا که در تحلیل محتوا ملاک مطلق برای قضاوت درباره ضریب پایایی وجود ندارد صاحب نظران ملاک ۶۰ درصد را پذیرفته اند. پایایی این تحقیق بر اساس فرمول فوق برابر ۶۲/۶۹ که از پایایی لازم برخوردار است.

$$\frac{62.69}{100} \times 161 = 100.93$$

۲۵۲

روش آماری:

روش آماری استفاده در این تحقیق برای سوال تحقیق: میزان توجه به تعاملات خانوادگی، از پژوهش توصیفی، تحلیلی استفاده شده است و فراوانی و درصد فراوانی هر یک از مقوله ها ارزیابی گردیده است.

سوال تحقیق: میزان توجه به تقویت بنیان خانواده در کتب متوسطه به تفکیک تعاملات خانوادگی

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی میزان توجه به نقش مرد در خانواده

نام درس	دین و زندگی اول دبیرستان		دین و زندگی دوم دبیرستان		دین و زندگی سوم دبیرستان		پیش دانشگاهی		اجتماعی اول دبیرستان		جامعه شناسی دوم دبیرستان	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
تصویر مرد	۱	۲/۲۲	۲	۴/۴۴	۰	۲/۲۲	۷	۱۵/۵۵	۱	۲/۲۲	۳۳	۷۳/۳۵
مجموع فراوانی	۴۴											
کلمه مرد	۷	۵/۶۹	۲۱	۱۷/۰۷	۶	۱۵/۹	۲۴	۵۱/۱۹	۹	۷/۳۱	۰	۸۳/۱
مجموع فراوانی	۱۲۲											
نقش مرد	۱	۵/۴۵	۰	۴/۵۴۵	۸	۳۶/۳۶	۱	۵/۴۵	۱۰	۴۵/۴۵	۰	۵۴۵/۴
مجموع فراوانی نقش مرد در خانواده	۲۰											

جدول شماره ۴: نشان می دهد که مجموع فراوانی تصویر مرد در کتب درسی ۴۴ مورد اشاره شده است و مجموع کلمه مرد در کتب درسی نیز ۱۲۲ مورد و همچنین به نقش مرد در کتب اجتماعی اول دبیرستان با ۱۰ فراوانی بیشترین و در کتب دین و زندگی دوم و جامعه شناسی دوم هیچ توجهی نشده است.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی میزان توجه به نقش زن در خانواده

نام درس	دین و زندگی اول دبیرستان		دین و زندگی دوم دبیرستان		دین و زندگی سوم دبیرستان		دین و زندگی پیش دانشگاهی		اجتماعی اول دبیرستان		جامعه شناسی دوم دبیرستان	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
تصویر زن	۱	۱/۶۹	۱	۷/۶۹	۰	۷/۶۹	۰	۷/۶۹	۱	۷/۶۹	۸	۶۱/۵۵
مجموع فراوانی	۱۱											
کلمه زن	۵	۲/۴۰	۵۴	۲۵/۹۶	۸۰	۳۸/۴۶	۳۸	۱۸/۲۶	۳۰	۱۴/۴۲	۰	۱/۴۸
مجموع فراوانی	۲۰۷											
نقش زن	۰	۵/۲۶	۰	۵/۲۶	۶	۸۴/۲۱	۱	۵/۲۶	۹	۲۵/۵۶	۰	۵/۲۶
مجموع فراوانی نقش زن	۱۶											

جدول شماره ۵ نشان می دهد که مجموع فراوانی تصویر زن در کتب درسی ۱۱ مورد اشاره شده است و مجموع کلمه زن در کتب درسی نیز ۲۰۷ مورد و همچنین به نقش زن در کتب اجتماعی اول دبیرستان با ۹ فراوانی بیشترین و در کتب دین و زندگی اول، دوم و جامعه شناسی دوم هیچ توجهی نشده است.

جدول شماره ۶: توزیع فراوانی میزان توجه به نقش فرزندان در خانواده

نام درس	دین و زندگی اول دبیرستان		دین و زندگی دوم دبیرستان		دین و زندگی سوم دبیرستان		دین و زندگی پیش دانشگاهی		اجتماعی اول دبیرستان		جامعه شناسی دوم دبیرستان	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد

۵۰	۵	۱۰	۱	۱۰	۰	۱۰	۰	۱۰	۰	۱۰	۰	تصویر فرزند
۶												مجموع فراوانی
۷۹/	۰	۱۰۹/۳۸	۴۸	۷/۹۳	۱۰	۴۱/۲۶	۵۲	۹۳/۷	۱۰	۴	۵	کلمه فرزند
۱۲۵												مجموع فراوانی
۷/۷	۰	۱۴۶/۳۸	۵	۷/۷	۰	۳۰/۷۶	۴	۷/۷	۰	۷/۷	۰	نقش فرزند
۹												مجموع فراوانی

جدول شماره ۶ نشان می دهد مجموع فراوانی تصویر فرزند در کتب درسی ۶ مورد اشاره شده است و مجموع کلمه فرزند در کتب درسی نیز ۱۲۵ مورد و همچنین به نقش فرزند در کتب اجتماعی اول دبیرستان با ۵ فراوانی بیشترین و در کتب دین و زندگی اول، دوم، پیش دانشگاهی و جامعه شناسی دوم هیچ توجهی نشده است.

نام درس	دین و زندگی اول دبیرستان	دین و زندگی دوم دبیرستان	دین و زندگی سوم دبیرستان	دین و زندگی پیش دانشگاهی	اجتماعی اول دبیرستان	جامعه شناسی دوم دبیرستان
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
تصویر والدین (زن و شوهر کنار هم)	۰	۱۴/۲۸	۰	۱۴/۲۸	۱	۱۴/۲۸
مجموع فراوانی	۳					
کلمه والدین	۲	۱۰	۱	۵	۰	۵
مجموع فراوانی	۱۷					
نقش مشترک	۰	۷/۷	۰	۷/۷	۲	۷/۷

		۱۵									زن و مرد
۹	مجموع فراوانی										

جدول شماره ۷: توزیع فراوانی میزان توجه به نقشهای مشترک زن و مرد در خانواده

جدول شماره شماره ۷ نشان می دهد که مجموع فراوانی تصویر والدین در کتب درسی ۳ مورد اشاره شده است و مجموع اسم والدین در کتب درسی نیز ۱۷ مورد و همچنین به نقش مشترک زن و مرد در کتب دین و زندگی سوم دبیرستان با ۷ فراوانی بیشترین و در کتب دین و زندگی اول، دوم، پیش دانشگاهی و جامعه شناسی دوم هیچ توجهی نشده است.

بحث و نتیجه گیری

نتیجه گیری از سوالات تحقیق: میزان توجه به تقویت بنیان خانواده به تفکیک تعاملات خانوادگی نقش مرد در خانواده در کتب متوسطه با فراوانی ۲۰، نقش زن در خانواده با فراوانی ۱۶، نقش فرزندان در خانواده با فراوانی ۹ و همچنین نقش مشترک زن و مرد در خانواده با فراوانی ۹ به تقویت بنیان خانواده توجه شده است. همچنین تعداد تصاویر مرد در کتب درسی ۴۴، زن ۱۱، فرزندان ۶، والدین (زن و شوهر کنار هم) ۳ مورد یافت شده است. نتیجه گیری کلی از سوالات تحقیق: در کتب متوسطه به نقش مرد در خانواده بیشترین توجه و به نقش فرزندان، نقش های مشترک زن و مرد به یک اندازه با ۹ فراوانی کمترین توجه شده است. همچنین تصاویر مرد در کتب متوسطه بیشتر از تصاویر دیگر (زن، فرزندان، والدین) به کار رفته است. با توجه به تحقیقات پیشین مقاله دکتر سیف ا... سیف الهی، مریم ابراهیمی که مقاله ای تحت عنوان نقش و منزلت زن در کتابهای درسی فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران (۱۳۸۶ ه.ش) انجام داده بودند که تصاویر به کار رفته زنان و اسامی به کار رفته در کتب فارسی سه مقطع (ابتدایی، راهنمایی، متوسطه) کمتر از مردان است با نتیجه گیری کلی از سوالات تحقیق مورد نظر که تصویر و اسم زن در کتب متوسطه کمتر از مرد به کار رفته است همخوانی دارد.

منابع

۱- ابراهیمی، مریم، سیف الهی، سیف الله. (۱۳۸۸). نقش و منازات زن در کتابهای درسی فارسی مدارس

آموزش و پرورش ایران، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول.

۲- بازرگان، عباس، حجازی، الهه، سرمد، زهره. (۱۳۹۰). روشهای تحقیق در علوم رفتاری، تهران: آگاه

۳- پرویزی، جواد. (۱۳۸۸). نقش تشکیل خانواده در رشد فردی و اجتماعی، فصلنامه ای در عرصه

فرهنگ و تربیت اسلامی ویژه تربیت خانواده، سال چهارم، شماره نهم.

۴- دلاور، علی. (۱۳۸۸). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر ویرایش.

۵- جوادى آملی، عبدالله. (۱۳۶۹). زن در آیینہ جمال و جلال، تهران: رجا.

۶- سالاری فر، محمدرضا. (۱۳۸۵). خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه، قم: انتشارات سمت، چاپ اول.